

доступа: <https://adu.by/ru/homepage/obrazovatelnyj-protses-2019-2020-uchebnyj-god/organizatsiya-vospitaniya.html/> . — Дата доступа: 10.01.2020.

3. *Джуринский, А. Н.* Поликультурное образование в многонациональном социуме : учеб. и практикум для бакалавриата и магистратуры / А. Н. Джуринский. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрайт, 2016. — 257 с.

4. *Джуринский, А. Н.* Поликультурное воспитание в современном мире / А. Н. Джуринский. — М. : Прометей, 2002. — 71 с.

5. Формирование толерантного отношения к детям-беженцам средствами поликультурной педагогики : пособие для педагогов учреждений общего сред. образования, доп. образования детей и молодежи / А. В. Селиванов [и др.] — Минск : Пересвет, 2014. — 128 с.

6. *Ковалёва, А. С.* Технология создания толерантной образовательной среды : учеб. пособие / А. С. Ковалёва. — Барнаул : АлтГПУ, 2015. — 137 с.

7. *Старостин, С. А.* Формы работы с детьми по поликультурному воспитанию в учреждениях образования / С. А. Старостин // Новатор-2019 : материалы I Баранович. науч.-образоват. форума, Барановичи, 25 апреля 2019 г. / М-во образования Респ. Беларусь, Баранович. гос. ун-т ; редкол.: В. В. Климук (гл. ред.) [и др.]. — Барановичи : БарГУ, 2019. — С. 91—92.

УДК 821.161.3:821581:82-1”19”

Ж. В. Косціна

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы

ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС ХІХ СТАГОДЗЯ Ў БЕЛАРУСІ І КІТАІ: ТОЕСНАЕ І АДРОЗНАЕ

У артыкуле ставіцца задача разгледзець у супастаўленні літаратуры Беларусі і Кітая ХІХ стагоддзя. У выніку аналізу літаратурных і тэарэтыкакрытычных тэкстаў прадстаўнікоў гэтых культур аўтар даказвае, што, нягледзячы на геаграфічную аддаленасць Кітая і Беларусі, існуюць агульныя літаратурныя тэмы і праблемы, а таксама формы іх выказвання — малая і сярэдняя лірычныя формы. Гэта звязана з прыкладна аднолькавымі гістарычнымі, грамадска-сацыяльнымі падзеямі, якія адбываюцца з народамі ў ХІХ стагоддзі. Разам з тым існуюць і адрозненні ў мастацкім увасабленні тэм: у Кітаі была распаўсюджаная вялікая эпічная форма, прадстаўленая ў жанрах рамана і філасофска-лірычнай прозы, у літаратуры Беларусі была прадстаўлена драматургія. Гэта звязана з культурнымі і літаратурнымі традыцыямі.

Уводзіны. Літаратурная эпоха XIX стагоддзя не адпавядае строгім храналагічным рамкам 1800—1900 гадоў. Яе пачаткам даследчыкі лічаць Вялікую французскую буржуазную рэвалюцыю 1789 года, калі пала Бастылія — сімвал агульнаеўрапейскага феадальнага апірышча. Уяўленне пра чалавека як вольную, сацыяльна і нацыянальна роўную асобу абудзіла ў народаў свету жаданне змагацца і абараняць ідэю свабоды. Рух да сацыяльнай і нацыянальнай незалежнасці вызначыў хранатоп усяго XIX стагоддзя: еўрапейскія рэвалюцыі 1828—1849 гадоў, рэвалюцыйныя сітуацыі ў Расійскай імперыі 1850—1860-х гадоў, Грамадзянская вайна ў ЗША, нацыянальнае паўстанне ў Індыі 1857—1859 гадоў, тайпінскае паўстанне ў Кітаі. Для літаратараў XIX стагоддзя ўсю меншае значэнне маюць раней усталяваныя каноны. Адбываецца працэс індывідуалізацыі стылю, перамагаецца традыцыяналізм, які цягам шматлікіх стагоддзяў прадвызначаў сутнасць працэсу мастацкай творчасці ў Еўропе і Азіі.

Асноўная частка. Палітычная сітуацыя, якая склалася ў краінах Еўропы і Далёкага Усходу ў пачатку і сярэдзіне XIX стагоддзя, была падобная: еўрапейскія рэвалюцыі 1848—1849 гадоў, паўстанні на тэрыторыі Расійскай імперыі, тайпінскае паўстанне ў Кітаі. Ва ўмовах антыфеадальных і антыпрыгонных рухаў спела новае мастацтва, дзе татальна пераглядалася класічная спадчына і фарміраваліся новыя мастацкія прынцыпы адлюстравання рэчаіснасці, новы літаратурны герой. Пошукі мастацтвам новай платформы адбываліся ў даволі бурных дыскусіях абаронцаў класіцысцкіх традыцый і тэарэтыкаў і практыкаў рамантызму. Палеміка класікаў і рамантыкаў была распачата Янам Снядэцкім на літаратурнай сесіі Віленскага ўніверсітэта ў паведамленні «Пра класічныя і рамантычныя творы». Ён абараняў аўтарытэт розуму і традыцыі перад уяўленнем і бязмежнай фантазіяй, якія прадугуруюцца бессмяротнай душой: «Я буду разглядаць яе (романтычнасць) як пэўную неаспрэчную прыкмету (нашага часу), шкодную на самай справе для літаратуры і асветы, г. зн. няслуханне (непадпарадкаванне) правіл мастацтва, і ў вольным буянні пошук вартасцей і як бы новых шляхоў забавы і навучання» [1, с. 348]. Але наша нацыянальная літаратура, якая развівалася на пачатку XIX стагоддзя ў польскамоўнай абалонцы, сваё першапачатковае

далучэнне да сусветнай мастацкай традыцыі праз паэзію Адама Міцкевіча (1798—1855) пачынала з прышчэплення разнастайных жанраў і форм, прыёмаў і правілаў мастацкай тэхнікі класіцызму. А класіцыстаў, якія прадстаўлялі адукаваны клас, «мацней і мацней прываблівала ўсё грэцкае і рымскае; нельга сказаць, каб гэтыя грамадскія колы паглыбляліся ў іх гісторыю і бралі з яе якія-небудзь важныя ісціны палітычнага ці маральнага плана, а проста імкнуліся наследаваць грэкам і рымлянам — наследаваць жа азначала ўспрымаць вонкавыя формы і тон старажытных» [5, с. 112]. Гэтыя словы тэарэтыка-рамантыка Міцкевіча былі праілюстраваны і яго раннімі творами. Паэму «Бульба» ён задумаў і напісаў яшчэ ў студэнцкія гады. Яна павінна была складацца з чатырох песень, захаваліся толькі асобныя фрагменты. Малады творца для ўслаўлення навагарадскай зямлі выбірае форму оды, якая лічылася класіцыстамі «высокім» жанрам у іерархіі жанраў, згадвае рымскую багіню земляробства і ўраджаю Цэрэру: «На краснай жа Русі адкрытыя прасторы, // Яе не рэжучь прорвы і не дыбязь горы. // І для дароў Цэрэры плодная тут скіба, // І для жывёлы лепшая, чым дзе сядзіба. // Жыхар абжытага пад ласкай сонца краю — // З душой високаю, лагоднага звычаю. // Адсюль Міндоўг — на поўнач — нёс грамы праз далі, // Моц рымскіх сэрцаў тут Рэйтаны гартавалі» [4, с. 112]. Стылізуе малады Адам Міцкевіч у духу старажытнагрэчаскай паэзіі, пішучы «Ямбы на імянінах Яна Чачота», «Оду да маладосці». Такім чынам, праз зварот да класіцызму і да антычнага мастацтва ўкаранялася высокая школа мастацкага прафесіяналізму ў шматмоўную літаратуру Беларусі XIX стагоддзя.

Падобная сітуацыя складвалася ў кітайскім прыгожым пісьменстве. Ва ўсіх далёкаўсходніх краінах усталяваўся крызіс феадальных адносін, што прывяло да паразы ў барацьбе з заходнееўрапейскім і амерыканскім капіталам: у «першай опійнай вайне», калі Кітай мусіў аддаць Англіі на стогадовае карыстанне Ганконг. Барацьба супраць капіталістычнай палітыкі Захаду і з народнымі выступленнямі ўнутры краіны прывялі «да ўзмацнення ахоўных тэндэнцый у развіцці асабістай культуры і літаратуры. Націск рабіўся на наследаванне традыцыі, прытым найбольш кансерватыўным яе элементам. І кітайская, і японская,

і карэйская, і в'етнамская літаратуры развіваліся ў гэты час у рэчышчы сярэднявечных традыцый, пад моцным уздзеяннем канфуцыянскіх дагматаў» [2, с. 606]. Літаратура Кітая гэтага перыяду лічылася сродкам маральнага самаўдасканалення, зброяй падтрымкі і ўмацавання норм і правіл, якія рэгулююць жыццё дзяржавы, народа, асобы ў духу канфуцыянскага вучэння. Вядучую ролю ў літаратурным жыцці Кітая XIX стагоддзя, як і ў папярэдні перыяд, працягвала іграць тунчэнская літаратурная школа, для прадстаўнікоў якой абагульненая характарыстыка мастацкай творчасці ўкладвалася ў іх у лаканічную і жорсткую формулу — «і фа» (прынцып і закон). Заснавальнік тунчэнскай школы Фан Бао тлумачыў яе цытатай з «Іцзіна»: «У словах існуе прадмет; у словах існуе парадак» [2, с. 608], маючы на ўвазе пад «прадметам» («прынцыпам») канфуцыянскую ідэю, г. зн. змест літаратуры; пад «парадам» («законам») — форму, уласцівую прозе старажытнага стылю.

Але паступова сітуацыя ў літаратурнай прасторы мяняецца: найбольшай каштоўнасцю становіцца не мастацкія ўзоры мінулага, а духоўнае багацце асобы, яе нацыянальнае і сацыяльнае аблічча. У літаратуры Беларусі XIX стагоддзя ўзнікае новы напрамак — рамантызм. Ён ажывіў цікавасць да нацыянальнай традыцыі, фальклору, айчынай гісторыі. Паэты-ўраджэнцы Беларусі — Ян Чачот, Адам Міцкевіч, Тамаш Зан, Ануфры Петрашкевіч, Аляксандр Ходзька, Антоні Эдвард Адынец, Уладзіслаў Сыракомля, Вінцэс Каратынскі, Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч — стварылі ўніверсальны метады літаратурнай творчасці, у якім прапагандуецца імкненне да ідэалу, змаганне са статычнасцю жыцця, пошукам новых ісцін у гісторыі краіны і сцверджаннем іх неабходнасці для сучаснага грамадства.

Жадаанне абнаўляцца не знікала і ў літаратараў Кітая. Раней прадстаўнікі тунчэнскай школы выступалі за перайманне старажытных узораў, а цяпер падкрэсліваюць значэнне аўтарскай індывідуальнасці.

У паэзіі першай паловы стагоддзя найбольшым уплывам карысталася так званая школа сунскай паэзіі, якая сфармавалася, пачынаючы з 30-х гадоў, пад уплывам Вэн Фан-Гана (1733—1818). Характэрныя для гэтай школы рысы выявіліся ў яе заснавальнікаў — Чэн Энь-Цзэ (1785—1837) і Цы Цзюнь-цзао

(1793—1866). Паэты, якія належалі да гэтай плыні, аб'яўлялі ўзорам для пераймання паэзію эпохі Сун (X—XIII стагоддзі). І перш за ўсё вершы Су Шы і Хуан Цінцзяня. Яны аддавалі перавагу тэмам і выявам, папулярным у сунская паэзіі, прайграванне вонкавых прыкмет сунской паэзіі лічылася за норму. Агульная прыхільнасць да сунской паэзіі, зразумела, не выключала індывідуальныя творчыя прыхільнасці. Найвышэйшага росквіту сунской школа дасягнула ў сярэдзіне стагоддзя, калі ў поўнай меры раскрыўся талент самага яркага яе прадстаўніка — Хэ Шао-Цзі (1799—1873), які лічыў, што слова — гэта голас сэрца; што толькі выдатны чалавек, які валодае высокімі памкненнямі і душэўнай чысцінёй, можа данесці ў паэтычным слове праўду. Важнае месца ў яго творчасці займала пейзажная лірыка. Паэт шмат падарожнічаў па Кітаі і праз простыя вобразы роднай прыроды змог увасобіць асабісты ідэал: «Чытаючы кнігу пад хвой, // Будзь намерамі чысты, як тая хвоя. // І ў жыцці будзь падобны да той хвой — // Яна і ў холадзе зялёнай застаецца. // Будзь трывалым у жыцці, нібы тая хвоя» [2, с. 609]. У літаратуры Беларусі згаданага перыяду пейзажная лірыка таксама займае важнае месца. Паэты імкнуліся праз малюнкi роднай прыроды выказаць свае адносіны да вечных тэм жыцця і смерці, кахання, а таксама грамадска-палітычных праблем. Польскамоўная творчасць Вінцэся Каратынскага (1831—1891) стылістычна разнастайная. У ёй прысутнічаюць рысы сентыменталізму, рамантызму, рэалізму. Гэта асаблівасць характэрна для ўсяго тагачаснага мастацтва слова. Філасофскай сінтэнцыяй заканчваецца верш пад назвай «Хочаш вялікае штось сатварыць...»: «І лянь на прыроду, рабі, як яна: // Думаі, працуй і маўчы, як труна» [3, с. 90].

Паэты школы цы, якія культывавалі складаныя алегарычныя формы, заклікаюць да адлюстравання сучаснага жыцця. Паэт і эсэіст Вэй Юань (1794—1856) праславіўся сваімі навуковымі працамі. З канфуцыянскіх класікаў ён цвёрда засвоіў, што сучаснасць грунтуецца на старажытнасці, але яму ўжо было ясна, што краіне ў новых умовах пры ўсёй вялікай вартасці мінулага ўжо нельга задаволіцца простым яго паўторам: Кітай мае патрэбу ў новаўвядзеннях. У паэзіі Вэй Юань актыўна выкарыстоўваў формы народных песень. Ён быў пладавітым паэтам. У яго зборы

каля 800 вершаў — у асноўным пейзажная лірыка. Узнаўляючы карціны прыроды, Вэй Юань ахвотна маляваў рух у прыродзе, яе метамарфозы і кантрасты, хуткую змену ўражанняў, як у вершы «Назіраючы прыліў на рацэ Цяньтан»: «Рака накіравалася назад, мора ўздыбілася раптам, // Вецер з неба пранёсся над морам, раскрылася марское дно. // Ускіпелі сярэбраныя валы, коцяцца, разбіваючыся аб неба. // Калі пабачыць нямоглы — акрыяе духам, // Храбрэц убачыць — застыне ад страху ...» [2, с. 613]. Вядома, што прыродныя стыхіі захаплялі і рамантыкаў з Беларусі. Вандроўнікам-пілігрымам лічыў сябе Адам Міцкевіч. Яго лірычны герой знаходзіцца ў стане летуценнасці і спакою, калі вакол яго бушуе бура: «З трыумфам шторм завуў, нястрымны і шалёны. // Па хвалях, што з марскіх глыбінь уздыбіў вецер, // Ішоў да карабля, спяшаўся геній смерці, // Нібы салдат на штурм разбітых бастыёнаў» [4, с. 157].

Заклучэнне. Аналагічныя тэмы мастацтва слова Беларусі XIX стагоддзя і кітайскай паэзіі гэтага перыяду выкліканы падобнымі гістарычнымі абставінамі, палітычным і нацыянальным рухам. Разам з тым існуюць і адрозненні ў мастацкім увасабленні тэм: у Кітаі была распаўсюджаная вялікая эпічная форма, прадстаўленая ў жанрах рамана і філасофска-лірычнай прозы, у літаратуры Беларусі была прадстаўлена драматургія. Гэта звязана з культурнымі і літаратурнымі традыцыямі.

Спіс цытаваных крыніц

1. Гісторыя філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі : у 6 т. — Мінск : Беларус. навука, 2017. — Т. 4 : Асветніцтва / І. Бабкоў ; рэдкал.: В. Б. Явароўскі. — 431 с.
2. История всемирной литературы : в 9 т. — М. : Наука, 1989. — Т. 6. / Г. П. Бердников [и др.] ; под ред. Ю. Б. Виппера. — 880 с.
3. *Каратынскі, В.* Творы / В. Каратынскі. — Мінск : Маст. літ., 2007. — 309 с.
4. *Міцкевіч, А.* Выбраныя творы / А. Міцкевіч. — Мінск : Беларус. кнігазбор, 2003. — 640 с.
5. Філаматы і філарэты : зборнік / уклад. К. Цвірка. — Мінск : Беларус. кнігазбор, 1998. — 400 с.